

Jens Haven fra Vust.

Af Jens Damsgård.

Den 23de Juni 1724 fødtes i Sønderhaven i Vust Sogn, Vester Han-Herred, den senere så bekendte Missionær i Labrador, hvis Navn står over denne Artikel. Hans Forældre ejede Gården Sønderhaven, og Folketingsmand Nørhave har fortalt mig, at han fra sin Barndom kan huske et ræddeligt Billede af Jens Haven, der hængte i Sønderhavens Storstue; både han og andre Børn turde af Angst for dette Billede ikke være ene i Storstuen. Desværre er Billedet gået tabt. Jens Haven var født i en Tid og på en Egn, hvor Hernhutismen var ved at bryde igennem (se Historisk Årbog for Thisted Amt 1906). Magister Anders Langgård blev udnævnt til Sognepræst for Klim, Torup og Vust 1738. Det var stærke kirkelige Brydningstider. Gennem sidste Halvdel af det 16de og hele det 17de Århundrede finder vi kun LigeGYldighed for Kirken og Gudsdyrkelsen. Man bryder sig i det hele taget grumme lidt om Menighedens Liv. I denne "Rettroenheden"s Tid forlangtes der kun en ydre Bekendelse med Fromhedsøvelser uden kristelig Værdi. Man træffer ved at gøre Bekendtskab med denne Tids Mennesker på en underlig Dobbeltthed i Karakteren. På den ene Side den dybe Respekt for "Guds Ord" og den "rene Lære", og på den anden Side al den Råhed og Tøjlesløshed i Sæderne, der gør, at både Drukkenskab og Løvsagtighed anses for fuldt ud tilladelig for en god Kristen. Ja, en "ærlig" Rus bliver ligefrem Gud velbehagelig, thi "medens man er i Rusen, har man Fred for Djævel en," siger Palladius i sin Visitatsbog.

Hernhutten, Pastor Langgård kommer nu som en frisk Forårsstorm hen over disse døde Egne i Vester Han-Herred. Emnet for hans Prædikener er altid "Jesu Blod og Vunder". Der brugtes i Forkyndelsen Udtryk som "Helvede er belagt med Præstepander" og "Ungdommen er Satans Børn". På Prædikestolen og overfor Konfirmanderne forfægtes Teorierne med så stor Iver, at de stakkels Konfirmander fra Klim, Torup og Vust græd og var fortvivlede og ønskede, at de aldrig var født.

Blandt disse Konfirmander var netop Jens Haven. Allerede i Skolen havde han vist sig i Besiddelse af usædvanlige Sjelsevner og hurtigt Nemme. Han opnåede derfor også ualmindelig gode Kundskaber efter den Tids Forhold. Særlig var han godt hjemme i den hellige Skrift. Da han nu af Pastor Langgård blev undervist til Konfirmation, fremviste han med en Del Selvbehag sin Kundskab, og Langgård sagde da engang til ham: "Ja, i Hovedet har du nok, Jens, men det er også alt det, du har." Disse Ord traf ham

alligevel, og han var ret bevæget, da han første Gang modtog den hellige Nadver. Men han glemte det snart og blev en Spotter overfor Pastor Langgård's Tilhængere, som han efter Egnens Skik og Brug kaldte "Hyklere". Ja, han gik endog så vidt i sin Forbitrelse, at han besluttede ved Lejlighed at skyde Pastor Langgård. Men så traf det sig en Dag, at han blev sendt ind i Klitten for at hente nogle Kreaturer, og han blev overrasket at et stærkt Tordenvejr, og en Lynstråle slog ned tæt foran ham. Halv bedøvet holdt han Hænderne for sit Ansigt, og da han atter kom til sig selv, bad han inderlig til Gud, at han vilde give ham Tid til at få en *sand Omvendelse*. Han indså nemlig nu, at hans "Rettroenhed" og selvgjorte Fromhed duede ikke, og at han var kun et "fordømt og fortabt Menneske, hvis ikke Gud forbarmede sig over ham."

Nu var der kommen Uro i hans Sind, indtil han fik den Forvisning, at han ikke skulde fortabes. Fra den Tid af holdt han sig til Hernhutterne og besøgte jævnlig Pastor Langgård i Klim, hvis Forkyndelse nu blev ham til stor Velsignelse. I 1745 rejste han til København, hvor han lærte Snedkerhåndværket. Han havde allerede lært noget hos en Landsbytmr. I 1748 rejste han så til Brødremenigheden i Hernhut. Her fik han en uimodståelig Trang til at komme ud som Missionær for Hedningerne, og hans Tanker vendte sig mod Labrador. På Labradorkysten i Nordamerika boede et vildt og morderisk Eskimofolk. Labrador ligner noget Grønland. En Stamme af de på Labrador boende Eskimoer var det, der i det 14de Århundrede bosatte sig på Grønlands Kyst, og fra hvem de nuværende Grønlændere nedstammer. Legemsbygning, Sprog og Sæder viser tydeligt, at begge Folkeslag for ikke mange Århundreder siden har været ét.

Spanske, franske, engelske og hollandske Søfolk, der fiskede ved Landets Kyster, havde i halvandet Århundrede prøvet på Handel med dette Folk, men det mislykkedes stadig. Tilsidst vovede ingen at nærme sig dem. Heller ikke med Evangeliet turde nogen nærme sig dette Blodlands Røverfolk. Men Jens Haven bød nu til at ville rejse derover for at forkynde Evangeliet. Han fik dog ikke straks Lov; men måtte først rejse til Grønland.

Jens Haven skriver om sin Rejse:

"Da jeg i 1752 hørte, at Broder Erhardt var på Labradorkysten bleven myrdet af Eskimoerne, fornam jeg den første Dragelse til dette Folk. Jeg slog mig sammen med min Landsmand Jeppe Nielsen, og vi meldte os til denne Tjeneste, så snart der øjnedes nogen Glimt af Mulighed til at komme did.

1758 modtog jeg Kald til Grønland, hvad jeg også i Tillid til Frelseren modtog med Glæde. Før min Afrejse

erklærede jeg for Grev Zinzendorf, at jeg aldrig havde følt nogen Trang til at komme til Grønland, men min Længsel havde nu i 6 År stået til Labrador. Dog vilde jeg gerne efter Herrens Vilje gå til Grønland. I 1759 havde jeg en lykkelig Rejse over København til Lichtenfels i Grønland, hvor jeg snart følte mig som hjemme, og lærte at tale grønlandsk, ligesom jeg fattede stor Kærlighed til Grønlanderne og troede, at det var Guds Bestemmelse, at jeg skulde tilbringe mit Liv her. Næppe havde jeg fattet denne Beslutning ganske at opofre mig til det grønlandske Folks Tjeneste, før jeg en Nat i Søvn hørte en Stemme tilråbe mig: "Her er ikke din Bestemmelse, du skal forkynde mit Navn for et Folk, som endnu intet har hørt om mig." Da jeg så ikke gerne vilde forlade Grønland, så tænkte jeg, da jeg vågnede, at det var måske kun en Drøm og faldt i Søvn igen; men snart hørte jeg atter de samme Ord, hvorover jeg forundredes, og næppe var jeg falden i Søvn igen, før jeg tredje Gang hørte den samme Tale og nu med den Tilføjelse: "I Labrador!" Da jeg vågnede, græd jeg meget og sagde: "Ak, Herre, Herre, jeg duer ej dertil; dog skal det således være, så må du selv ledsage mig med dine øjne og berede Vejen dertil."

Nu blev jeg vis på mit Kald, men overlod det til Frelseren, når og hvorledes det skulde ske. I 1763 gjorde jeg en Rejse til Hernhut. Da jeg i det følgende År skulde rejse tilbage, udbad jeg mig Herrens udtrykkelige Anvisning dertil (ved Lodkastning efter Brødrenes Skik); men Anvisningen blev benægtende. Skriftlig frembar jeg nu mit ønske, at måtte gå til Labrador og først gå til England, hvor jeg i nogle År vilde give mig i Tjeneste som Matros og Tømmermand hos Handelsselskabet for Hudsonsbugten. Således håbede jeg bedst at kunne udfinde Måden til en Missions Anlæggelse i Labrador. Tillige vilde jeg søge Underretning om Slægtskabet mellem Eskimoere og Grønlandere og deres Sprog. Da mit Foretagende alligevel tyktes mig overmåde vanskeligt, åbnede jeg i mit Hjertes Forlegenhed min Læringsbog med Bøn, og jeg traf på de Ord: "Gør alt det, som er i dit Hjerte." (1. Salm. 17, 7.) Jeg faldt på mine Knæ i høj Gråd og bad om Visdom, Nåde og Kraft. På mit indgivne Forslag fik jeg det Svar, at det var bleven stadfæstet, og Spørgsmålet om min Tilbagerejse til Grønland var bleven afslået. Imidlertid rådede Brødrene mig til ikke at gå til Hudsonsbugten, men forsøge om jeg ikke over New Fundland kunde komme til Labrador.

Med Menighedens Velsignelse begav jeg mig 2den Februar 1764 tilfreds på Rejsen til Holland, hvorfra jeg - skønt med Besvær, da jeg ikke forstod Engelsk - dog lykkelig nåede London. Efter mange forgæves Forsøg blev jeg endelig anbefalet til Guvernøren, Hr. Palliser, til hvis Statholderskab Labrador den Tid henregnedes, og af ham blev jeg

venligt modtaget. Han lovede endog at tage mig med i sit Skib, hvilket Tilbud jeg dog ikke modtog, da jeg ikke vilde lade mig binde. Jeg bad kun om en Anbefaling til Kommandanten i St. Johns på New Fundland, hvad jeg fik. I Juni ankom jeg til St. Johns, hvor jeg arbejdede seks Uger i mit Håndværk, indtil Hr. Palliser ankom. I den Tid kom mange Personer, som havde hørt om mit Forsæt og vilde se mig, og man gjorde mig mange Forslag til at gøre min Lykke, det vil sige vorde rig. Hr. Palliser udfærdigede en Kundgørelse angående min Rejse til Labrador, og han skriver: "Hidtil har vi anset Eskimoerne for Røvere og Mordere; men da Hr. Haven har den rosværdige Hensigt ikke alene at forlige dem med det engelske Folk men også at bibringe dem Religionsgrundsætninger, så befaler jeg på mit Embeds Vegne at bevise bemeldte Hr. Haven al mulig Bistand i hans Forehavende."

Snart traf jeg en Skibslejlighed nord på og kom med den til Cramilien. Efter megen Umage for at komme videre, tog endelig en irsk Fiskerbåd mig med til Kysten af Labrador. Da jeg kom Landet nær, så jeg Eskimoerne sværme om i deres små Både, men ingen af dem turde vove sig nær til os, da der bestandig blev fyret fra Fiskerbåden.

Engang steg jeg i Land og fandt al Ting som i Grønland. Men min ivrige Bestræbelse for at komme Eskimoer i Tale mislykkedes. Hvor jeg kom hen, fandt jeg ingen af dem, og så snart jeg var borte, indfandt de sig igen. Derover blev jeg til Latter på Fartøjet, og de, der havde Medlidenhed med mig, rådede mig til at vende tilbage; ja, ingen vilde være mig behjælpelig med at nå mit Mål. Dertil hørte jeg endnu med Bedrøvelse, at man havde besluttet at udrydde alle Eskimoer. Over alt dette kom jeg i den største Forlegenhed, men henvendte mig under Sorgen til Frelseren, idet jeg skrev følgende Sang:

Herre Gud! hvad skal jeg her,
hvor så tykt et Mørke er?
Lygtemænd omkring mig dvæle,
Dunster, som din Plantning kvæle,
drive foren giftig Vind.

Jeg endnu vil fristes ej,
ud at træde af din Vej,
om end Guld og grønne Skove
mig det falske Lys vil love,
jeg kun styres vil af dig.

Vejen her du bød mig gå,
det jeg aldrig tvivler på,
da dit Sendehud at vorde,
jeg et barnligt Forslag gjorde,
skønt på usædvanlig Vis.

Tvivl det kom end aldrig til,
at du mig jo hjælpe vil.

Men, O Herre, for den Pine,
du udstod for Synder mine.
Bøj dit Øre til mit Råb!

Hidtil førte mig din Hånd
jo i Kærlighedens Bånd!
Fremad ingen Sti jeg finder,
nu og mangel Tåre rinder
med det Råb "Miskundelig".

Eget Overlæg kan ret
gøre Sjælen syg og træt;
ja, jeg måtte plat forsage.
Lad din Ånd mig ej opdrage
hvor du haver Syndre kær.

Hedninger jeg søger her,
ihukom den Frelser kær!
Du dit Kors Ord dem sende,
du den Ild iblandt dem tænde,
og din Tjener blæse vil.

Medens jeg skrev dette Vers, kom Kaptejnen til mig, forfærdedes, da han så mig græde, og sagde til mig: "Vil I anklage mig hos Rhederne?" Jeg svarede: "Nej, men hos Gud vil jeg anklage eder, at han endnu her i dette Liv må straffe eder for eders uforsvarlige Opførsel; thi I har hånet min Gud."

Han forfærdedes nu meget og bad mig ikke anklage sig hos Gud, da han allerede stod ilde nok anskrevet. Han lovede tillige at være mig behjælpelig til at nå mit Mål, og han holdt virkelig Ord, da jeg næste Dag kom med ham til Qvirpont."

Af Jens Havens egen udførlige Beretning skal jeg kortelig meddele om hans Ophold.

Den 4de September 1764 kom den første Eskimo i Havn og Jens Haven ilede ham i Møde og tiltalte ham venlig. Derefter bad han ham hente 4 andre Eskimoer, hvortil han var villig. Jens Haven, der var meget lille, iførte sig nu sin grønlandske Dragt og blev straks modtaget ret venligt af Eskimoerne. Det var på den Tid kendt, at Eskimoerne altid oprådte venlige for at gøre fremmede trygge for så senere hen at plyndre og myrde dem. Den engelske Styrmand og Matros, der sejlede Haven ind til Eskimokolonien, vovede ikke engang at gå i Land. Men Haven talte til Eskimoerne uden Frygt og efter kort Tids Ophold vendte han atter med en Fregat tilbage til England, hvor han aflagde Beretning. På Grundlag af Jens Havens Indberetning besluttede Brødrene en ny Undersøgelsesrejse til Labrador i Året 1765. De sender ham derfor 3 "Brødre" (Menighedens Medlemmer kaldtes jo Brødre), Hill, Schlözer og den danske Præst Lorenz Drachart.

Den sidste var i 1739 kommen som dansk Missionspræst til Grønland, hvor han havde arbejdet i

12 År. Herfra søgte han nu Afsked og sluttede sig så til Brødremenighedens Missionsarbejde. 7de Maj 1765 afsejlede de med samme Fregat som Året forud. Den 17de Juli nåede de Labradorkysten; men her måtte de skilles ad, da Kaptajnen forlangte, at to af dem skulde følge med ham på hans Undersøgelsesrejse nord på. Haven og Schlözer fulgte med, men denne Rejse blev resultatløs; thi hvor Skibet viste sig, flygtede Eskimoerne. Drachart og Hill derimod havde megen Udbytte af deres Samvær med flere Hundrede Wilde. De første, der mødte dem i deres Både, råbte til dem på Fransk: "Tous Camerades" (Alle Kammerater). Da den første Støj var forbi, tog Drachart een af dem ved Hånden og sagde på Grønlandsk: "Skingutigaugut" (Vi ere Venner). Han forstod det, og svarede: "Skingutigenpogut" (Vi ere også dine Venner), og straks spurgte de efter Jensingoak (lille Jens). På deres Indbydelse gik Drachart i Land. Da samledes de gamle Mænd omkring ham, førte ham fra det ene Telt til det andet med et Følge af 300 Personer under det bestandige Råb: "Vi ere Venner, frygt ikke, vi forstår dine Ord." Da Drachart sagde: "Jeg kommer over det store Hav, fra eders Brødre i Østen (Grønlanderne). De have hørt om eder, og derfor har Jensingoak ifjor besøgt eder for at se, om I ere af deres Folk. Jeg ser nu selv, at I ere det, og derfor er jeg sendt hid at sige eder, at de i Østen ere eders Venner, at de kende ham, som har skabt alle Ting og er vor Frelser, og de ønske, at I også måtte kende ham." Dette måtte han gentage for dem flere Gange. De spurgte imellem sig: "Hvad siger han?" - Nu hengik der ingen Dag mere, uden at jo vore tvende Landsmænd havde Omgang med disse Wilde, og ved en Art at Fredsslutning, som Hr. Palliser gjorde med dem, for at betrygge Handelen, tjente Drachart som Tolk, og Freden blev vedligeholdt, så længe han og Haven var der.

Eskimoerne gjorde Haven mange ejendommelige og barnlige Spørgsmål. En Gang han talte med dem om Menneskenes Syndsforladelse, sagde de: "Ja, det er I Evropæere, der er sådan; men vi er gode Mennesker." Han spurgte da: "Ja, men har I aldrig onde Tanker?" Det indrømmede de ganske vist; men når han så talte om, at Grønlanderne havde fået deres Synder aftvættede ved Jesu Kristi Blod, så mente de, at disse Grønlandere måtte være meget onde Mennesker. Talte han om den evige Fordømmelse, så mente de, at den var for Evropæere, selv var de gode Mennesker. Flere Gange tog han hårde Tørn med Eskimoernes Heksemestre. Drachart og Haven måtte en Gang tilbringe en Nat i en Heksemesters Bolig, og de var både med Sorg og Angst Vidner til hans krampagtige Bevægelser og unaturlige Skrig. Det lader til, at Haven har troet på en Slags Trolddom hos disse Heksemestre. I en Fodnote til Jens Havens Beretning i evangelisk Missionstidende for 1844 skriver Udgifveren: "Når man taler med gamle Missionærer om Hedningernes Trolddom, så er de gerne meget forsigtige og sparsomme med deres Ord. De

indrømmer, at meget, som kaldes Trolddom, er snedigt Bedrageri; men da jeg i England spurgte en Broder, som havde været mange År i Labrador, om det ikke kunde være bare Kogleri altsammen, så han alvorlig på mig og svarede: ”Du har al din Tid levet blandt døbte Mennesker og kender ikke den Magt, Satan udøver i Hedenskabet; dog lad os tale om noget andet.”

1769 var Haven til Stede ved Brødremenighedens Synode i Tyskland. Han skriver derom: ”Jeg lærte i mange Stykker bedre at kende mig selv i Særdeleshed med Hensyn til min barske og djærve Måde at udtrykke mig på. Derover bad jeg Frelseren ydmyg om Forladelse med den inderlige Begæring, at han selv ved sin Nåde vilde forandre mig.” Den 11te April 1771 blev han i England ægteviet med en engelsk Søster. I Maj afrejste han fra London for fjerde Gang til Labrador, nu i Selskab med 15 Personer, 4 Ægtepar (blandt hvilke Haven, Drachart og deres Hustruer) og 7 ugifte Brødre, som skulde gøre Begyndelsen til den første stadige Missionsnedsættelse i Labrador. Den 9de Avgust nåede de kysten og gjorde straks Forberedelser til en Bygning på det Sted, hvor senere Nain blev bygget.

Eskimoernes Glæde var stor over at have Jensingoak og Pelisingoak hos sig igen, og begge vore Landsmænd var fra den Tid af deres Voldgiftsmænd ved alle opkommende Stridigheder og beholdt uforandret disse vilde Morderes og Røveres uindskrænkede Tillid som Udsendinge fra den ubekendte Gud. Drachart arbejdede endnu i 7 og Haven i 13 År i Labrador, og man kan sige, at Herren virkede med og stadfæstede deres Ord ved medfølgende Tegn. Efter at Drachart endnu havde oplevet Anlæggelsen af en anden Missionsplads, kaldet Okkak, døde han i Nain 1778, medens Haven var på Besøg i Tyskland. 1779 anlagde Haven den 3. Plads, Hoffenthal, 1784. Da hans Helbred var nedbrudt ved de ustandne mange Besværigheder og Farer, så han sig nødsaget til at tage til Hernhut for at hvile, hvor han endnu levede i 12 År, de 6 sidste som ganske blind. Han døde den 16. April 1796 næsten 72 År gammel. Hvad denne Guds Tjener har lidt i gentagne Farer på Søen, i Hunger, Tørst og Kulde, samt ved den forfærdelige Urenlighed i Eskimoernes Boliger, det er så grufuldt, at man forbavses over, hvad et Menneske kan gennemgå mellem Vuggen og

Graven, og hans Redning ud af yderste Livsfare var ofte underfuld. Mærkeligt var det, at han i en angestfuld Følelse plejede at have Forbud på de store Farer, der skulde møde ham.

Det er håndgribeligt, at Gud selv havde udrustet disse 2 danske Mænd til den højst vanskelige og farefulde Gerning: Grundlæggelsen af Missionen i Labrador. I den Grad som de er aldrig nogen fremmed bleven elsket og agtet af Eskimoerne. Deres Efterfølgere har måttet døje meget af dette Folks hårdnakkede, ofte lumske Genstridighed; men mod disse vore 2 Landsmænd, der dog fandt dem i deres yderste Råhed, var de altid som føjelige Børn. Disse to var forresten af såre forskellig Art; thi så djærv som Haven var, så blid var Drachart; men det synes, at ingen Eskimo nogensinde tillod sig en uvenlig Tanke imod de to. Og disse Mennesker, opvoksede og tildels blevne gamle i Rov og Mord, afholdt sig fra mange Misgerninger for ikke at gøre disse to Mænd imod. Ved det Genløsnings Budskab, de havde at føre, var de Vilde ofte dybt bevægede, og syntes i deres Nærværelse at opfyldes med en Længsel efter Omvendelse. Men flere sådanne fik først efter disse 2 Mænds Død Magt til at træde ud af Syndens Tjeneste, og bekendte siden de Misgerninger de havde begået efter at have fornummet Guds Kald til Omvendelse. Den Djærvhed, med hvilken Haven plejede at tiltale Heksemestrene, der var vante til at gøre Fordring på en høj Anseelse, havde næppe været rådelig for nogen anden. Til en af dem sagde han: ”Hør dette Ord, du gamle Morder: Hvo som udøser Menneskeblod, ved Mennesker skal hans Blod udøses, det har Gud sagt”. Heksemesteren, ellers en stolt Mand, slog øjnene ned og sagde: ”O Jensingoak! vær dog min Ven, jeg vil aldrig gøre det mere, når du kun vil være min Ven”. Haven vendte sig til de hosstående og sagde: ”Nu have I hørt hans Ord, så tilgiver ham nu alle og holder af ham; men hvis han begynder at gøre ondt igen, så lad mig vide det”. De billigede, at han således havde tiltalt Heksemesteren, og sagde: ”Du er vel ikke stor, men dine Ord ere stærke, og ingen kan modstå din Ånd”.

Vel oplevede Jens Haven at se Eksempler på sand Omvendelse blandt dette vilde Folk; men den Herrens Ild, han i sin Sang havde udtalt sin inderlige Længsel efter, at den måtte optændes i Landet, den udbrød først 8 År efter hans Død.

Af trykt Kilde har jeg benyttet: Ussing: Dansk Kirkeforfatning. Jørgen Lundby: Hernhutismen i Danmark. Evangelisk Missionstidende 1845.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1914, side 97-107)